

Janko Samec:

Vojna na vasi.

Pa zapojmo pesem slavno
o konjičkih, iskrih vrancih,
ki so nesli nas po klancih
na bojišče v polje ravno!

Kakor da smo sredi pekla,
zagrmela so kopita ...
Vojska bila bi pobita,
da se v hiše ni zatekla.

Pa konjičke smo pognali
skozi vas po cestnem prahu,
da sovragi v smrtnem strahu
so pred nami vztrepetali.

Smo pobrali jim topove,
meče, puške in zastave,
pa pognali iz zabave
smo jih v šup in hlevov rove.

Potlej zbrani na bojišči
smo zapeli sebi v slavo:
»Vsak je srečno rešil glavo —
kar pa zgubil je, poišči!«

Gustav Strniša:

Smrtni angel defetu.

»Tiho, tiho, dete moje!
Glej, že zvezdice blesté,
v daljne dalje te ponese,
kjer nobene ni solzé!

Dvignem te v čarobne kraje,
kjer le radost je in mir,
večna sreča tam te čaka,
čaka božji te Pastir.

In na nebu tam visokem
paslo ovce-zvezde boš,
v zlatem vrtu boš hodilo,
spalo sredi rajskih rož.

Z zvezdicami se igralo
boš veselo vsak večer,
pravilo jim zemske bajke,
ž njimi plavalo v vsemir.

Zvezde bodo poslušale,
mirno zrle na zemljó
in migljale, ugibale,
kje vse to je kdaj biló?

V tvojo izbico sijale
bodo svetle vsak večer,
tvojo mamo pozdravljale —
vsnivale jo v božji mir!«

Mirko Kunčič:

Mraz.

Mraz se je priklatil v izbo:
»Oj, Marička, dober dan!
Veš, prišel sem ti povedat:
solnček je hudo bolan.

Zdaj bom jaz te zimske dneve
hodil k tebi vasovat,
rož najlepših ti bom nosil,
rož ledenih z zimskih trat!«

Nič Marička ni dejala,
mamica pa naskrivaj
zakurila peč je . . . mraz pa
zbežal brž je spet nazaj!

Lea Fatur:
Matjažek.

4. Pumf! Pumf! Bum! Bum!

Zavrtelo se mu je v glavi, dečku malemu, zavrtelo kakor takrat, ko je bil padel — še manjši, kakor je zdaj — raz ognjišče. A takrat je pritekla mama, je pobrala svojega ljubčka, ga poujškala, pobožala, poljubčkala, mu pihala v čelo, pritiskala ključ na buško in bila po ognjišču, po grdem, ki je vrglo Matjažka.

Zdaj pa je mamin in stare mame deček v žaklju, leži na tleh... Zdaj pa mama! O mama! Kje si mama, da pobereš Matjažka, da ga rešiš iz žaklja? Kje si...? Ne more je doklicati iz žaklja, iz temnega.

In ata? Strici? Boter Matjaž, ki pobija Turke? Kaj ne vidi nihče, da je vzel Matjažka Turek? In ni slišal nihče, kako je rrrsknilo ob tla in ob Matjažkovo stegenico, ko je priletel deček-žakelj na tla? Sablja, lepa sablja se je zlomila, kakor da je iz lončevine. Lok je še na hrbtu in pšice so v tulcu, toda junak, ki se je postavljaj še malo prej, je v žaklju... O Jezušček! O mamka božja! Podkrnos! Priden bom! Molil bom...!

Pumf! Pumf! Bum! Bum! In ata in mama — klici in vekanje...

Matjažek odpre oči, ki jih je bil zaprl v strašnem poletu. Skuša gledati. Žakljevinna je redka. Vidi skozi njo, da leté okoli njega drugi deček-žaklji na tla, se zvijajo, bijejo s komolci, kričijo na pomagaj in jokajo.

»Bum! Bum!« — to je streljanje... »Bim — bim — bim...« to je zvonjenje. In vse je rdeče... Vse mesto pred mestom, kolikor more videti mali deček, ki leži v žaklju na tleh, gorí, prasketá, se podira. Turki na konjih lovijo dečke in velike ljudi, bašejo dečke v žaklje in vežejo ljudem roke na hrbtu... O mama! O ata! Podkrnos! To je svatba! Kaj ni rekel deček mali: Domov! Pa so bili hudi stara mati!

»Pumf!« — prileti na Matjažka žakelj, se prevali, vpije: »Pomagajte, kristjani! Rešite nas!«

To je glas bolj velikega dečka. Ta že ve, kako se kriči. In Matjažek vpije za njim: »Pomagajte, kristjani! Domov! V Podkrnos! Turki so me vzeli!«

»Nikar se ne deri, zlahtni gospod!« se oglasi iz žaklja. In Matjažek vé: to je tisti hudobni deček, ki mu je bil nagajal: »Jeni ani ho! Kavaleri ho!« Sunil bi ga z nogo, pa ne more. Oni pa govori:

»Čuješ, Podkrnčev! Sabljo imaš! Prederi žakelj, pa boš ven zlezal in razvezal mojega, pa bomo bežali!«

»Bežali? Kako, ko je sablja zlomljena!« zajoka Matjažek.

»Ti si junak iz lecta!« se jezi hudobni deček. »Pobiči! Suvajte v žakelj z nogami in s pestmi! Hitro! Nobenega Turka ni blizu.«

Žaklji se razgibljejo — se napihujejo — premetavajo. — Zdaj! — Rrrsssk! — Poleg Matjažka eden, in noga hudobnega dečka v njegovo stegno. Rrrsssk! sledi druga noga... Zdaj! — Viš ga! že stoji — se otepa — ne dobi rok ven — pa teče deček-žakelj, teče ob mestnem zidu. Drugi žaklji se napihujejo, Matjažek suva in suva v svojega — pa nič rrrreska... In že prihaja — top! top! — dva Turka in pomf! pomf! — prileti še par žakljev, in se sliši novi jok in napomagaj!

»Mirno, pasje seme!« zarohnita Turka na dečke-žaklje in skočita s konj. Z nogami štejeta žaklje in se smejeta, ko žaklji stokajo. Potem se ustavita ob Matjažku in govorita:

»Allahu hvala! Lep plen smo nagrabili! Do dva tisoč duš imamo zarobljenih. To bomo prodajali, Ibrahim!«

»In požigali smo! Od Vrbskega jezera do Velikovca je komaj kaka hiša ušla plamenu.«

»Čudim se sam, kak strah je zlezal kristjanom v kosti. Že dva tedna smo v deželi, pa se nam ne postavi nihče v bran.«

»Ne poznaš, Ahmed, teh ljudi! Ko so bili nabrali lani nekaj denarja za vojno zoper nas, so nas pustili, da smo požigali po Kranj-

skem in Štajerskem; oni — vitezi namreč — pa so šli najprej na Urha Besniškega, ki je držal z Baumkirchnerjem, ko se je bil uprl cesarju. To vidiš: zapro se v mesta in gradove, pa počakajo, da odidemo. Šli bomo z jetniki mimo Celovca, pa nihče nam ne bo branil.«

»Če nas ne bodo počakali, kakor že tolikrat, kristjani ob Soči?«

»Imajo zadosti od lani, bodi brez skrbi, Ahmed! Ubili smo ob Sotli dosti koroških vitezov, in Jurij Ostrovrški še čaka v Bagnu odkupnine: 4000 goldinarjev, pa jih bo težko dočakal,« se nasmeje Turek Ibrahim.¹ »Ho-ho! Ne marajo vitezi nad nas, rajši nad kmete, ki se pamtajo. Mislijo rajši neumne, da bodo ubranile Turku v deželo. In če bi ravno kdo čakal pri Sotli ali kje drugje na nas — pomorimo — kakor navadno — rajši vse ujetnike, kakor da jih pustimo kristjanom.«

»Zdi se mi, Ibrahim, da jih pogine že tako polovica na potu. Otrokom je treba dati zraka, odvezati žaklje. To bo vse ob zavest.«

»Bič je dobro zdravilo za omedlevico!« se zakrohoče hudi Turek. »Niso tako občutljive te koroške buče. Tudi jaz sem to prestal. Ne vem, odkod so me pripeljali dečka... Ko pridem v te kraje, zažgem mogoče dom svojega očeta in ubijem mater... In zato besnim bolj kakor ti, ki te je rodila Turkinja.«

Matjažek je trepetal v svojem žaklju. Moriti, ubiti... To je razumel. Bič! Je za konja, pa boš tepel ž njim, hudi Turek, dečke... In ni mame, ni ata, ni stricev... Kako naj vpije zdaj mali deček, ko ga bo Turek z nogo in bičem! O angelček moj, na strani mi stoj, Matjažku in drugim dečkom...

Halali... halalo... Jej, to so rogovi... »Zbirajo se,« pošepeta večji deček-žakelj, »zdaj nas odvlečejo od doma in nas bodo naredili Turke.«

»Jaz ne bom Turek,« mu odgovori iz več žakljev, in Matjažek pritrdi: »Tudi jaz ne!«

Rogovi trobijo in kličejo. Pa vse drugače, kakor je trobil podkrnoški črednik, in še drugače, kakor je trobil stric mesar, kadar je prišel iz mesta po živino. Jej, toliko rogov ni slišal mali deček še nikoli.

In Turkov hudih se je nabralo po vsem mestu pred mestom, kamor sežejo Matjažkove oči. In ojej! Toliko zvezanih môž in ženâ, ki jih žene na konopcu Turek, kakor mesar, kadar je nakupil živino... In ojej! Na konjski rep privezane gospode, na konja privezane žene... In vrsta tako dolga kakor več — večkrat mesarjeva vrsta...

Ah, zdaj nad dečke-žaklje! Na konja priveže Turek prvega, kakor da je žakelj moke. Deček vpije, Turek tolče... Vsi žaklji

¹ Potočnik: Vojvodina Koroška, II. zvezek, stran 71.

vpijejo... Turek Ibrahim tepe, Turek Ahmed pravi: »Zadušili se bodo,« in hoče pomagati dečkom. Turek Ibrahim pravi:

»Bolj ko jih bom tepel, bolj bodo oni druge pse kristjanske! Spoznali bodo pravo Mohamedovo vero.«

»Pravo vero, ki je ti še nimaš! Prerok nam ukazuje usmiljenje do siromakov, posebno do otrok.«

»Nakladaj rajši to pasjeversko zalego!« robanti hudi Turek. — Halali — halalo! pojó rogovi, konji tresejo zemljo, žene in možje vpijejo v mestni zid: »Ljudje božji — rešite nas!« Otroci tulijo: »Ata! Mama! Rešite nas!«

Zid ostane gluh, vrvi se napnó, konji poskočijo. Zdaj je zgrabil Turek Matjažka. Zavekal je: »Mama!«

In že je bila pri njem, že ga je vzela v naročje, ljubčkala in dejala: »Ne dam svojega malega dečka Turku hudemu!«

Potem sta pa letela, letela kakor ptička-lastovička visoko gori — in sta priletela v Podkrnos. In ata in stara mati in teta in strici in gospod proš in mačica in kačica, vsi so se veselili, da se je vrnil Matjažek — — —

(Dalje prihodnjič.)

Vanin:

Težko pričakovanje.

Nikolaj, Nikolaj
sveti naš,
s sivo častiljivo brado:
težkó, težkó
te čakamo, tebe
in angelcev zlato armado!

V urah večernih
zdaj le o tebi še kroži beseda.
Indija Koromandija —
in vse več
nam košek je tvoj vsem, seveda!

Ah, Marica silno bi rada
nekaj igrač,
a Tonček moli goreče
za knjigo o palčkih,
o bajnih zakladih
iz bajnih palač.

Vsi pa, brez izjeme,
pozabiti nočemo dobrih slaščic.
»O Nikolaj sveti:
kmalu že pridi k nam!
K tebi naj ide naš klic.«

Ksenija Prunkova:

Pravljica o lončku.

Bil je некоč — niti kralj niti čarovnik niti oče, ki je imel tri sinove — ne, bil je некоč lonček, majhen, glinast, rjav lonček. Stal je na trgu med lončeno robo in je bil naprodaj; mežikal je solncu in se široko smejal, ker je bil dobre volje. Prodajalka je imela razpoloženo svojo lončeno robo baš pod veliko belo hišo. Na tej hiši je bilo okno, kjer je stala kletka s kanarčkom in v posodici roža, za oknom pa je sedela babica, ki je ves božji dan pletla nogavice in pripovedovala otrokom pravljice. Poslušali so jo verno otroci in roža in kanarček. Če se je pa babica utrudila in zadremala, je zažvrgolel kanarček in je po svoje pripovedoval babičine pravljice solnčnim žarkom, ki so sedali na okno, da so poljubljali rožo, dokler se ni odprla; pripovedoval jih je tudi muham, ki so brenčale babici uspavanko, in lončku, ki je stal pod oknom med lončeno robo.

Lonček pa je bil posebne vrste. Druga posoda je dremala v solncu ali pa se pomenkovala med sabo o čisto vsakdanjih stvareh in kanarčka še slišala ni. Lonček pa se je zastrmel v okno in v odprto rožo ter je poslušal. Slišal je o belih ribah in črnih čarovnikih, o hrabrih vitezih v železnih oklepah in o grajskih gospodičnah, o indijskih princih in o zlatolasih kraljičnah, slišal je o Indiji Koromandiji, kjer teče mleko in so hiše iz medenega kruhka. Vsak dan je komaj čakal, da se okno odpre in da se oglasi kanarček. — Tako je živel dan za dnem, stal je na trgu med lončeno robo in je bil naprodaj; če je bil dobre volje, je mežikal solncu, da so se otroci, ki so hodili mimo, čudili njegovemu lesku.

Lepega dne pa je ostalo babičino okno zaprto. Lončku se je tožilo po roži, po kanarčku in po babičinih pravljicah, da je bil ves potr in se mu še solncu ni ljubilo več mežikati. Čakal je dan, dva, okno je bilo zaprto in zastrto. — Tretje jutro se je šele odprlo: roža v oknu je žalostno povešala glavico, kanarček je čepel čemerno na palčki in ni odprl kljuna. Tudi babice za oknom ni bilo več. Šele na večer, ko so zadnji solnčni žarki, že vsi rdeči, poljubljali venečo rožo, takrat je šele kanarček zapel. Pa ni zapel o Alenčici kraljici, niti o kralju Matjažu, ne o mladi Bredi, niti o dušici s kanglico, pel je tako otožno in venomer eno in isto, «no in isto: »Babica je umrla! Babica je umrla!«

Lončku je bilo tako čudno in tesno, dasi ni vedel, kaj pomeni beseda »umrla«. Pa je vprašal kanarčka.

»Ne vem,« je dejal kanarček, »prav natanko ne vem. Mislim, da je nekaj žalostnega to, ker otroci vsi jokajo. Babica je tako čudna, nepremično leži na postelji in je vsa bela in nič več ne pripoveduje pravljic in ne plete nogavic. Najstarejša izmed otrok je rekla bratcem in sestricam, da je babičina duša šla v nebesa in da je babica zato tako mirna in nepremična, ker nima več duše.«

»Kaj pa je to — duša?« je še ugibal lonček.

»Jaz sem zaspan in žalosten, naj ti roža pove,« se je izognil kanarček, ker sam ni vedel, kaj je duša.

Takrat je roža prvič spregovorila lončku: »Duša je nekaj, kar je v človeku. In je vsa lepša in boljša od človeka samega in je njegovo bistvo. Človek brez duše je kakor zemlja brez solnca in ne more živeti brez nje.« — Lončku je bilo to težko umljivo. Vso noč je premišljal o tem, pa si še ni mogel predstavljati, kakšna je duša.

Drugo jutro pa je doživel nekaj novega. Mimo lončene robe je prišla kuharica. Oči je imela vodenomodre, in lička so se ji svetila kot velikonočni piruhi. Imela je snežnobel predpasnik, da je na solncu vid jemalo, in da se je takoj videlo: iz dobre hiše je. Kupila je naš lonček, vtaknila ga je v cekar in je krenila dalje. V cekarju je bilo nekaj mladih čebul, domišljavih gospodičen v svilenih, rožnatorjavih krilcih. Takoj se je ena izmed njih obregnila ob lonček: »Joj, kako ste nerodni! Vse krilce mi boste zmečkali! Nikar mi ne stopajte po krilcu!« — Pa že ji je zaprlo sapo: v cekar je namreč priletela debelušasta zelnata glava, ki je imela kar cel tucat zelenih krilc na sebi. Ta se je razkošatila in je potisnila vse čebulice v kot. Za njo je priromalo v cekar še mnogo druge gospode: suhljati kavalirček peteršiljček, z vihrajočo zeleno kravato; za njim gospodična zelena v čipkasti temnozeleni obleki; njen bratranec korenček v paradni rdečerumeni uniformi in vsa družina jurčkov, mati in oče in šestero dece, vsi z velikimi rjavimi klobučki. — V tem pa je segla v cekar kuharičina roka, potegnila je lonček na dan, in kmetica ji ga je napolnila z lepo, rumeno smetano.

»Kaj pa je to?« se je začudil lonček in je še ugibal: »Kaj, če je to duša? V meni je, in je lepša in boljša od mene samega...« se je spomnil na besede, ki jih je govorila roža.

V cekarju je prinesla kuharica ta lonček v veliko, belo kuhinjo. Ko je pa izpraznila cekar, je lonček prišel na mizo v tesno — ah, pretesno — sosedstvo velikega železnega lonca in široke, napihnjene kozice.

»Puh! Glinast lonček, čisto navaden glinast lonček!« se je namrdnil veliki lonec in je dregnil ob lonček s tako silo, da je lonček počil.

»In še celo počen lonček!« se je zlobno zasmejala kozica.

Lonček pa je bil ves prestrašen. Začutil je, da mu sega tenka, za las tenka razpoklina od gornjega do dolnjega roba, in tako čudno lahko in plehko mu je prihajalo. Skozi razpoklino mu je uhajala smetana, prav potihno in počasi. »Če je to moja duša,« si je mislil lonček, »potem bom kmalu brez duše in bom moral umreti kakor babica.« Ko je pa prišla mimo kuharica, je zapazila, da lonček pušča. Hitro je precedila smetano v drugo posodo in je zajavkala:

»Joj, nov lonček, pa počen! Brž mora k piskrovezu, da bo še za rabo. Škoda bi ga bilo, ko je drugače tako lep!«

Tako je lonček romal k piskrovezu, in se mu je dobro zdelo, da je lep, in zato se je široko smejal in je mežikal solncu, ko ga je piskrovez vezal. Ko je bilo delo gotovo, se je lonček zresnil in se je držal imenitno: »Lep sem in nov in železen oklep imam. Zdaj nisem več počen lonec, kakor je rekla stara kozica, ampak sem vitez; mlad, lep vitez v železnem oklepu, kakor oni vitezi iz babičinih pravljic. Bog ve, kaj bom še vse doživel! Babičini vitezi v železnih oklepih so vedno kaj doživeli!«

Piskrovez je lonček vrnil kuharici. Ta ga je postavila na polico in je pozabila nanj. Vse poletje, jesen in zimo je stal ondi na polici in je bil že ves zaprašen. Šele na pomlad, o Veliki noči, so pri velikem čiščenju spet našli ta lonček. Kuharica ga je bila vesela, ker je bil kot nalašč za kuhanje prežilke in za barvanje piruhov. Lončku se je pa tudi zdelo kaj imenitno, da ga rabijo za tako redek posel; od prežilke je ostal znotraj ves rdeč in zdel se je samemu sebi kot kraljevič v plašču s škrlatno podlogo.

Lonček, ki je bil znotraj ves rdeč in ni bil za drugo rabo, je napolnila kuharica s prstjo, z rahlo črno prstjo, tako visoko, da se je znotraj videl še za prst visok rdeč robček. V prst je naredila jamico, v jamico je vtak-

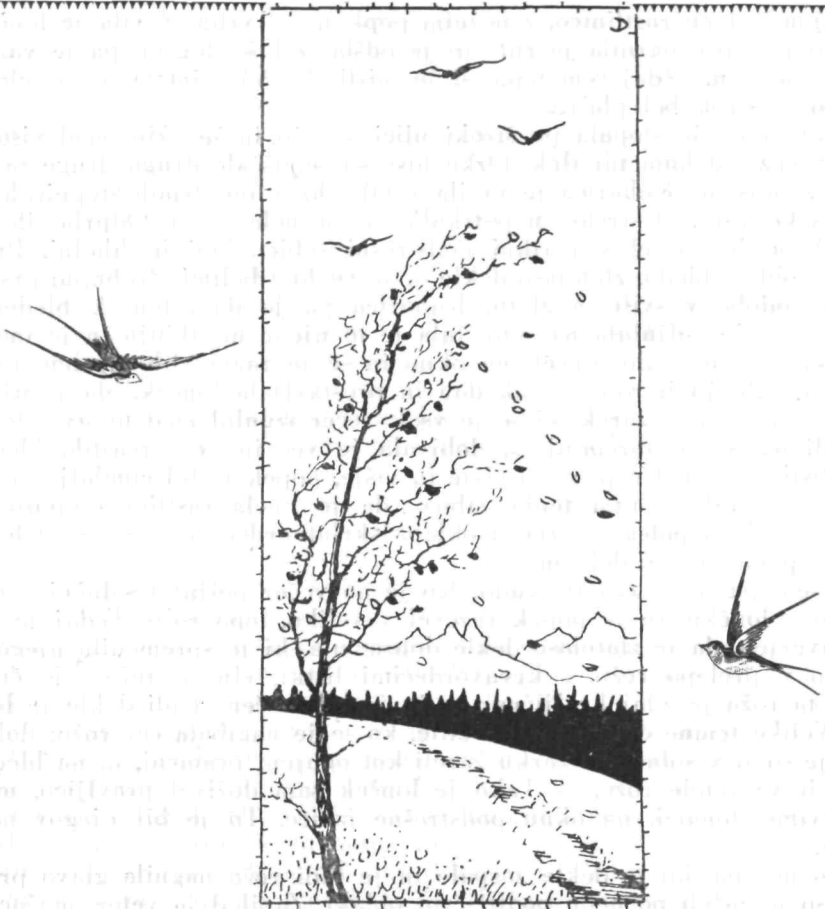
nila majhno zeleno rastlinico, z nežnim popkom na vrhu. Zavila je lonček v bel svilen papir, ogrnila je ruto in je odšla iz hiše, lonček pa je varno držala v naročju. »Zdaj sem lep!« si je mislil lonček, »imam novo zeleno perjanico in širok bel plašč.«

Kuharica pa je stopala po široki ulici v ožjo in še ožjo, med visoke sive hiše, čez trd kamenit tlak. Ozke hiše so se tiščale druga druge in so bile vse zaprašene. Kuharica je zavila v tako hišo, po strmih stopnicah je zlezla visoko gor pod streho in potrkala na začrnena vrata. Odprla jih je, in lonček se je znašel v majhni podstrešni sobici, beli in hladni. Pred oknom je sedelo blede, zlatolaso dekle in je vezlo z belimi, drobnimi prstki čudovite podobe v svili in zlatu. Kuharica pa je dala lonček bledemu dekletu in ga je poljubila na čelo: bila je to njena nečakinja in je imela god. Dekle je postavilo lonček na okno in se je razveselilo drobne rastlinice. Zalivala jo je verno vsak dan in prestavljala lonček, da je ujela rastlinica oni solnčni žarek, ki se je vsak večer izgubil med te sive stene.

Rastlinica se je spreminjala, dobivala je več in več srčastih, bledozelenih listkov, stebelce je raslo višje in višje, popek je bil čimdalje večji. Dekle je vtaknilo v prst tenko šibico, da je imela rastlinica oporo — lonček pa je imel poleg železnega oklepa škrlatnordeče podloge in zelene, vihrajoče perjanice še dolg meč.

V jeseni pa se je zgodilo čudo: Ko je na večer poljubil solnčni žarek rastlinico v lončku, se je popek razcvel v veliko, lepo rožo. Tedaj je bil lonček uverjen, da je zlatolaso dekle dobra vila, ki je spremenila njegovo perjanico v prelepo rožo, s krvavordečimi listki. »In ta roža,« je čutil lonček, »ta roža je zdaj kraljična« — in je bil srečen. Tudi dekle je bilo srečno. Velike temne oči so se ji svetile, ko se je nagibala čez rožo; dolgi, zlati lasje so ji v solnčnem žarku žareli kot ognjeni prameni, in na bledih licih so ji vzcvetele rože. — Tako je lonček sam doživel pravljico, med onimi sivimi stenami, na oknu podstrešne izbice. To je bil njegov najlepši čas.

Neko noč pa, ko je dekle zaspalo in je tudi roža nagnila glavo proti lončku, so se začeli po nebu poditi črni oblaki. Zapihal je veter, močnejši in silnejši ob vsakem sunku, zabučal je vihar po temni noči, kakor da se podé črni, zlobni duhovi. Cela vojska jih je bila. Vitez-lonček se je boril z njimi; še je trdno stal, branil je z dolgim mečem svojo rožo. Pa je navalilo nanj več in več črnih duhov, žvižgali so in tulili okoli oglov, zaganjali se ob okno: iztrgati so hoteli lončku meč in rožo. Tudi dekle se je zbudilo. Brž je stopilo k oknu, da bi rešilo rožo. Že se je svitalo. A na oknu ni bilo več ne lončka ne rože. Ležal je lonček pod oknom, na mrzlem kamenitem tlaku, ves zdrobljen. Le železni oklep je bil še nepoškodovan, in v njem je kakor v košarici trepetala v jutranjem hladu roža, in rosa se je lesketala v cvetu kot velike, grenke solze. Dekle je pobralo rožo in jo presadilo. Tak je bil lončkov konec, ker roža je bila njegova lepota, njegova kraljična. Umirajoč je začutil: bila mu je kakor duša. — Na cesti pa je ostal kupček zdrobljene gline in prsti, železni oklep in lončkov roček, ki je slučajno tudi ostal cel.

Janko Samec:

Predzimska.

Gru, gru . . . kričijo pod nebom žerjavi,
kadar pred zimo bežijo drugam.
Čri, čri . . . muren vprašuje se v travi.
Šel bi, a revček ne ve še prav, kam.

Dr, dr . . . vriskajo mlinska kolesa,
dokler potok ni zamrzal in suh.
Hu, hu . . . veter golči skozi drevesa:
Kaj boš pa jedel, če bil si vse leto — lenuh?

† Leopold Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

14. Ribnica.

(Konec.)

Župnija ribniška je prastara. Župnija sv. Petra v Ljubljani je mejila nekoč na Cerknico (Lož) in na Ribnico. Ta pa preko kočevskega sveta na Belo Krajino, kjer se šele leta 1228. omenjajo župnije.¹ Vse drugo, kar je danes vmes, je nastalo pozneje.

Ko je ustanovil cesar Friderik III. dne 6. decembra 1461 ljubljansko škofijo, je ostala še skoraj vsa Dolenjska pod oglejskim očakom. Ko je pa zatrl papež leta 1751. oglejsko očakovino, je ostala Ribnica in z njo skoraj vse druge dolenjske župnije pri goriški nadškofiji. Cesar Jožef II. je pa hotel, da se deželne meje ujemajo s škofijskimi; zato je zahteval leta 1786., da se odtrgajo od goriške nadškofije vse župnije, ki so doslej spadale tja, in da se pridružijo ljubljanski škofiji — tu vzamemo v poštev le Dolenjsko. Papež Pij VI. je odobril cesarjevo naredbo in odredil, naj se uveljavi njegovo pismo, izdano 8. marca 1787. V veljavo je stopila ta sprememba 1. junija 1787. S tem dnem je prišla starodavna ribniška župnija pod ljubljansko škofijo.

Da so očaki in pozneje goriški nadškofje lažje upravljali prostrano škofijo, so jo razdelili v naddiakonate. Na Kranjskem jih je bilo šest, zraven pa še dva dekanata: metliški in vipavski. Med naddiakonati najdemo tudi ribniškega. Veliki diakon (arhidiakon, Erzpriester — odtod ribniška spakedranka »rezprestar«) je bil očakov, oziroma pozneje nadškofov namestnik. On je nadzoroval župnike, kaplane in drugo duhovščino. Čuval je nad duhovnim življenjem vernikov in je poročal o vsem svojemu višjemu pastirju v Oglej, pozneje v Gorico.

Neki zapisnik, pisan okoli leta 1600., nam pove, katere župnije so takrat spadale pod velikega diakona v Ribnici. To so bile: Ribnica, Lož, Bloke, Škocijan pri Turjaku, Dobropolje, Kočevje, Mozelj, Črmošnjice, Poljane, Kostel, Osilnica, Reka, Steberk (Lož).² Razdelitev župnij na posamezne naddiakonate se je pa vedno spreminjala, zato tudi za ribniški naddiakonat ni bila ta razdelitev vedno ena in ista.

Izmed ribniških naddiakonov nam je znanih več. Omenjeni naj bodo: Lenart Würfel (1505—1538) se je boril za obseg naddiakonata.

Vaccano (1632—1649), prej župnik v Dobropoljah, je postal škof bibenski in stolni prošt ljubljanski.

Schönleben dr. Ivan Ludovik, prej stolni dekan v Ljubljani (1667—1678). On je nadzoroval zidanje cerkve pri Novi štifti in vložil v jabolko več svetinj, zraven pismo, pisano od njega 17. februarja 1671. V njem pove, da je to cerkev začel zidati graščak Janez Jakob Kizelj l. 1641. Schönleben je bil sloveč zgodovinar (1618—1681).

Ule Valentin (1787—1805) je bil poslednji ribniški naddiakon ob času, ko je bila Ribnica združena z ljubljansko škofijo. Njegova podoba se še hrani v ribniškem župnišču. Doma je bil iz Loža, rojen 10. februarja 1749, posvečen 1775, umrl v Ribnici 16. septembra 1805. Ob njegovem času je kaplanoval v Ribnici Valentin Vodnik (1788—1793). Ule je užival častni

¹ Gruden, Dom in svet, 1902, 294.

² Izvestja M. dr., 1891, 37.

naslov naddiakona do svoje smrti. Po novi razdelitvi ljubljanske škofije so bili pa ribniški župniki le dekani.

Ribniški naddiakoni so veliko dobrega storili za svoj naddiakonat. Kakor v Kranju na Gorenjskem so imeli tudi v Ribnici naddiakoni duhovsko šolo. Skrbeli so sami za duhovski naraščaj. V svoji šoli so poučevali sami ali pa imeli za to sposobne duhovnike. Te vrste šola je bila nekaka srednja šola, ki je usposobila dijaka za visoke šole. O tej šoli izvemo iz životopisa Burkart Zinka, župana v Meningenu na Švabskem. Rojen je bil ta mož v Mindelheimu. To mesto je bilo last pl. Teck. Ko se je Friderik Ortenburški poročil z neko vojvodkinjo, jo je spremil v Ribnico Zinkov stric, Martin Zink. V Ribnici je postal grajski pisar. Kot tak je obiskoval menda arhidiakonovo šolo in postal župnik v Kočevski Reki (omenjen že 1378). Leta 1407. je prišel Burkart Zink kot enajstleten deček v Reko k stricu. Ta ga je poslal v ribniško šolo. To je srečno dovršil. Stric ga je silil na visoko šolo, da se tam pripravi za duhovski poklic. Zinku pa to ni dišalo. Zapustil je strica in odšel domov. Pozneje se je obrnil na strica v Reki. Mogoče bi bil šel z njegovo podporo na visoko šolo. Bilo je pa prepozno — stric je bil že umrl.³

Iz poročila tega Zinka torej spoznamo, da so imeli v Ribnici neke vrste srednjo šolo, v kateri so se mladeniči pripravljali za visoke šole. Ta šola je bila prva te vrste na Kranjskem; prej se taka v deželi nikjer drugje ne omenja. Ribniška šola je bila tudi pozneje na glasu. Veliki diakoni so skrbeli, da se stari sloves šole ni izgubil. Učitelje nahajamo omenjene v 17., 18. in 19. stoletju. Zlata knjiga ribniške šole iz leta 1808. nam našteva tudi najpridnejše učence. Zapisana so imena učencev iz Notranjske, Goriškega, Hrvaškega, Bele Krajine. Iz Gorenjske bodi omenjen Franc Prešern (1808). Njega je poslal njegov stric s Kopanja v Ribnico k prijatelju Alojziju Bon. Humlu, ki je bil dekan in župnik v Ribnici (1807 do 1817).

Iz ribniške šole sta bila sprejeta v benediktinski samostan v Melku tudi dva Ribničana: brata Henrik in Ivan. Pozneje sta prišla v samostan sv. Ulrika in sv. Afre pri Augsburgu. Henrik je postal prior, Ivan pa subprior. Oba sta samostansko življenje prenovila in vpeljala prejšnji strogi red. Pisala sta v latinščini. Henrik: »Pripravo na smrt«, Ivan: »Kristusovo življenje«. Umrla sta istega leta: Henrik 1. majnika 1456, Ivan 26. aprila 1456. Samostanski kronist ju imenuje: »Christi bonus odor — prijeten duh Kristusov« (II. Kor. 2, 15). V samostanski kroniki je podpisan Ivan: Ego frater Joannes de Reiffnic,⁴ oppido sito in Carniclia.

Izmed dekanov si je postavil v Ribnici trajen spomin Ignacij Holzapfel, ki je sezidal veličastno ribniško cerkev. Rojen je bil v Trziču 15. julija 1799. V mašnika posvečen 1823 je služboval v Kamniku, Mengšu, pri Sv. Jakobu v Ljubljani, v Črnomlju, od leta 1848. do smrti 21. januarja 1868 pa v Ribnici. Leta 1865./1866. je dal podreti staro cerkev. Leta 1866., 29. oktobra, je bil blagoslovljen za novo cerkev temeljni kamen. Dovršitve stavbe pa Holzapfel ni dočakal. Leta 1868., 8. novembra, je bila cerkev blagoslovljena, popolnoma dovršena in posvečena pa 15. julija 1873.

Holzapfel je bil neutruden, skrben dušni pastir in velik prijatelj šole. Vse svoje veliko premoženje (80.000 goldinarjev) je zapustil za napravo zavoda gluhonemih v Ljubljani. V mladih letih je zlagal tudi pesmi nabožnega in resnega značaja.⁵

³ Slovenski Učitelj, I, 130; Mittheil., 1900, 1.

⁴ Argo, III, 82.

⁵ Jezičnik, XXIII, 78.

V protestantovski dobi je ostalo ribniško ljudstvo katoliško. Gospoda v gradovih se je oklenila nove vere; njih vpliv pa Ribničanov ni omajal. Primož Trubar bi bil sicer rad osrečil Ribničane s svojimi verskimi novotarijami, pa je našel gluha ušesa. Zanašaje se, da bodo grajski pripomogli, da bo pridigoval v ribniški cerkvi, je prišel 29. avgusta 1562 v Ribnico. Podal se je v cerkev, a naddiakon mu jo je pred nosom zaklenil. Govoril je potem v breškem gradu grajski gospodi in nekaterim radovednežem, med katerimi so bili, kakor pravi Trubar, tudi duhovniki. Privoščil si je posebno naddiakona.⁶

Leta 1567. je prišel Trubar spet v Ribnico. To pot pa ni bil namenjen v ribniško cerkev, ampak v ribniške ječe, kjer so imeli zaprtega jetnika, turškega duhovnika. Tega je bil zajel v bitki pri Novi Herbart Turjaški. Z njim se je nameraval Trubar dogovoriti, kako bi se dalo za Turke prevesti Lutrovo sv. pismo. Bil je uverjen, da Turki, ako sprejmejo Lutrove nauke, ne pridejo več strašit na Kranjsko. Trubar je moral pa kmalu bežati iz domovine in je pozneje ni več videl (1567), a Turki so prišli v deželo še in še.⁷

Kadar so prekoračili Turki Kolpo pri Vinici, Poljanah ali Kostelu, so drli v osrčje dežele preko Ribniške doline. Ribnico so zaradi tega obdali z obzidjem. Leta napadov: 1462., 1469., 1473., 1480., 1491., 1497., 1522., 1528., 1529., 1546., 1559., 1564 so znana.

Več kvare kakor Turki so prizadeli Ribnici požari: Leta 1445., 2. oktobra, je pogorel ves trg; leta 1445. polovica trga; leta 1480., 1528 (Turki), 1546. (Turki), 1558., 1564. (Turki), 1728., ko se začnejo župnijske matice, spet požar. Leta 1775. je pogorel trg in cerkev. Na stari cerkvi se je čital kronogram: »Destruitur crudeli incendio — pietate renovatur«: Neusmiljeni požar jo uniči — pobožni verniki postavijo novo. Kronogram pokaže v rimskih številkah letnico 1775. Najhujši požar v trgu je pa divjal leta 1783. Leta 1879., 13. oktobra, je uničil požar pet hiš; leta 1887., 8. julija, zvečer pa 31 hiš in 60 gospodarskih poslopij. Pet let prej je ribniška občina prevzela v oskrbo dva dečka z Dunaja. Obeh sirot se je usmilil trgovec Pauser. Mlajšega je poslal dobrotnik v Trst, da se izučí v trgovini, starejšega je pa obdržal doma. Slaba tovarišija je pa dečka v Ribnici spridila. Postal je gospodarju nezvest. Skrivaj je izmikal, dokler je mogel. Ko je pa opazil, da so mu na sledu, je hotel izbrisati sledove svoje nepoštenosti s tem, da je gospodarju zažgal. Zanetil je tam, kjer je bilo skladišče lesene robe; pa to se mu je zdelo prepočasno. Podtaknil je ogenj še pod shrambo za smodnik. Da ni bilo takrat večje nesreče, je pripisovati božji dobroti v prvi vrsti, v drugi pa ribniškim in sosednim gasilcem, ki so neustrašeni naredili jez razdivjani oblasti ognja.

Dostaviti nam je še, da je bila v Ribnici obglavljena in potem na grmadi sežgana »čarovnica« Marina Šušarkova, Ribničanka. Obsodba je bila razglašena in izvršena 11. majnika 1701. Izvirnik sodbe in obsodbe te nesrečnice se hrani v ribniškem gradu.⁸

Kaj je zagrešila nesrečnica? Obdolžena je bila čarovnije; sodniki so jo spravili na natezalnico in tam je priznala, kar so jo vprašali sodniki. Jezuit o. Friderik Spé († 1653) se je s svojimi spisi vojskoval zoper to praznoverstvo. V svojih spisih pravi: »Denite na raztezavnico slepe in omejene sodnike: vsak bo rajši priznal, da je čarovnik, kakor da bi se

⁶ Dimitz, G. Kr., II. 269.

⁷ Dimitz, G. Kr., III, 18.

⁸ Jahresbericht der Ober-Realschule, Laibach, 1864, 24. A. Lesar. Glej Fr. Jačičevo povest: Zadnja na grmadi, Dom in svet.

pustil mučiti do smrti, ki ga kot osumljenega gotovo čaka.« Če molimo v litanijah, naj Bog odvrne od nas žalostne, hude čase, spomnimo se, da se je odigrala taka žalostna zgodba v Ribnici leta 1701.

O Ribnici bi bilo povedati še mnogo! Pa to naj zadostuje. Že leta 1839. je poskrbel ribniški komisar Mihael Ambrož, da se je začela graditi sedanja cesta proti Laščam. Razboriti mož in dobri upravitelj Ribniške doline je umrl kot ljubljanski župan leta 1864., dne 25. aprila. Svetovnemu trgu je odprla Ribniško dolino s »Trgom« železnica, ki je bila slovesno otvorjena dne 27. septembra leta 1895.

Mladinski novičar

Nenavadna telovadba. Ko se je spomladi zunaj toliko ogrelo, da je mogel sedemletni deček neke zagrebške družine sloneti na oknu in uživati razgled vsaj na dvorišče — ker boljšega ni imel — se je sklonil malo predaleč. Najbrž še ni vedel, kaj je ravnotežje ali ravnovesje. V hipu je napravil — sicer neprostoovoljno — takozvani »saltomortale« t. j. smrtnonevarni skok na dvorišče, ki bi bil brez dvoma usoden, če bi ne bila pod oknom razpeta močna vrv. Nanjo je zadel, preden je štrbunknil na tla, in — sreča v nesreči — vrv ga je tako zadržala, da je bil padeč razmerno lahek, in se ni dečku nič hudega pripetilo. Preplašeni starši so ga takoj oddali v bolnišnico, a zdravniki so se prepričali, da je fantič popolnoma zdrav. — Naj se le zahvali tudi svojemu angelu varihu!

Sova. Letos dne 28. aprila so pripeljali v mariborsko bolnišnico 14 letnega krepkega fanta tam od Ormoža. Levo oko mu je izteklo. Kako to? Prejšnji večer je stal s svojim bratom v gorici pri hramu ter opazoval, kako je krmila sova na bližnji bukvi svoje mladiče. Ni je fant ne klical ne oponašal, vendar se je nenadoma zakadila vanj ter zasadila kremplje naravnost v njegov levo oko. Nato se je lotila še brata, ga hudo opraskala ter zletela nazaj k mladičem. Ima res čudovito ljubezen do mladičev ta roparica! V strahu, da bi jim mladeniča ne prišla blizu, je hotela preprečiti morebitno motenje. Ni zastonj med ljudstvom pregovor, da ta ptica oči izpraska, če jo kdo oponaša.

Bilo je ... Kje — to ni merodajno. List »Prerod«, ki po njem posnemamo naslednji dogodek, je označil tudi kraj in čas. V našem listu pa hočemo samo k dogodku dostaviti vprašanje, ki nanje ne bo težko odgovoriti. Torej — bilo je. Štirje fantiči so dobili pred pustom pri neki hiši tri litre (!) vina, pri drugi pa pol litra žganja, in so ga tudi izpili. Dva sta nato padla v gnojnico (saj tja spada taka pokvarjenost), druga dva sta pa le s težavo rinila naprej. In odrasli? Ali so obsojali to početje? Oče enega teh otrok se je ponosil in je dejal: »To vam je kruč! Iz totega pa še bo nekaj!«

Kaj še bo iz totega —? Kdo je, ki bi ne znal na to odgovoriti!

»**Na mal ognjenik**« je stopila v Ljubljani 10 letna učenka **M i h a e l a Š o r l i**, hčerka ljubljanskega obrtnika, ko jo je izvabilo 21. aprila toplo solnce tja na bolj zapuščen svet za delavnicami glavne postaje. Zašla je, nič hudega sluteč, bosonoga na kraj, kjer navažajo pepel, ostanke koksa in razgoreli premog iz železniških strojev. Kar eaenkrat se ji je pa vdrlo, in revica je bila do kolen v žgoči ostalini. Strašno se je osmodila in opekla. Ni si mogla sama nič pomagati. Stokala in ječala je, dokler je niso rešili iz mučnega položaja. Prepeljali so jo v bolnišnico. — Nihče naj ne pozabi, zjutraj priporočiti se svojemu angelu varihu!

Modrost v pregovorih domačih in tujih.

Noč, ponoči.

Noč da dobro misel.
Noč ima več miru ko dan.
Noč je zdravim prekratka, bolnim
predolga.
Noč je trudnih mati.
Za temno nočjo pride svetel dan.
Za lepimi nočmi temne dni.
Noč ima ušesa, dan ima oči.
Noč ima svojo moč.
Za noč ni bela obleka.
Najdaljša noč ima svoj konec.
Noč se ustraši, če dan zagleda.
Noč mnogo vé.
Ne hvali dneva pred nočjo!
Domov z nočjo, od doma pred dnevom
da srečo ljudem.
Nimajo vsi lahke noči, ki zvečer
dremljejo.
Nima vsaka noč strahov.
Noč je prijateljica tatov.
Dolge noči — suhe pute.
Noč rabi luč.
V najtemnejši noči sove najbolje
vidijo.
Ponoči se marsikaj vidi, kar ni.
Ponoči je vsaka krava mavra.
Ponoči je vsaka mačka črna.
Kdor pride ponoči, mu v obraz po-
sveti.
Ponoči se večkrat zgodi, kar podnevi
mogoče ni.
Kar se ponoči seje, se podnevi žanje.
Kdor ponoči krade, je podnevi obe-
šen.
Ponoči spati, zjutraj buden biti, opol-
dne vstati, zvečer hoditi.
Kdor ponoči potuje, v jamo pade.
Ponoči smrt žanje.

Reki.

Trda noč.
Sveta noč.
Velika noč.
Pod noč.

Drobiž.

V. Steska: Sprehod po Ljubljani.

(Kažipot našim šolarjem - izletnikom.)

(Konec.)

Uršulinsko cerkev so zidali v l. 1718. do 1726., veliki oltar pa posvetili leta 1744. Izdelal ga je Francesco Robba. Ta oltar je najvišji v ljubljanski škofiji; visok je 14 m. Zelo lepi so kipi Vere, Upanja in Ljubezni ter sv. Ane in sv. Katarine. Slike v oltarjih so: sv. Trojica (m. Jožefa Štrus pod Langusovim vodstvom), sv. Avguštin, sv. Uršula, sv. Frančišek Pavljanski (Val. Mencinger) in Mati božja.

Skozi Gradišče pridemo do E m o n s k e c e s t e, ki nas spominja na staro rimsko naselbino Emono, ki jo je tu ustanovil poznejši rimski cesar Avgust. Zidovje so postavili l. 15. po Kr. Emono je bržkone razdejal hunski kralj Atila, ko je šel l. 451. v Italijo. Nekaj zidovja vidimo še za Tehnično srednjo šolo (na Mirju). To poslopje je bilo zgrajeno l. 1911.

V krakovski kapelici časte starodaven kip, ki je bil narejen iz peščenca že v 13. veku. Do l. 1714. je bil v križanski cerkvi.

Križansko cerkev so postavili stari templarji. Po njih so jo dobili v last križevniki in po teh se imenuje cerkev križanska. Ko je bil komtur te cerkve Gvidon grof Stahremberg, sorodnik znanega dunajskega branilca iz l. 1683., je dal staro razpadajočo cerkev podreti in je sezidal novo 1714/5. Tri oltarne slike so darovale tri tedaj na Dunaju živeče cesarice, vdovi cesarja Leopolda I. in Jožefa I. in soproga cesarja Karla VI. Dve sliki sta še ohranjeni: sv. Jurij (slikal Martino Altamonte) in sv. Elizabeta (slikal Sconjans), tretja je pogorela (slikal Rothmayr) l. 1857., na njeno mesto je naslikal novo Canon na Dunaju l. 1859.

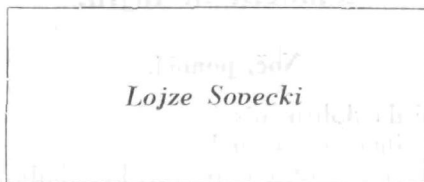
Po Emonske cesti pridemo do Trnovske cerkve. Sedanje cerkev

so sezidali l. 1854.—1857. Cerkev je zidana v modernoromanskem slogu v obliki križa. Nekateri imenujejo ta slog modernobizantinski. Cerkev je poslikal Matej Sternen. Slika v velikem oltarju je Mencingerjevo delo iz l. 1755., druge oltarne slike je napravil Pavel Künl l. 1856/7.

V Ljubljani je seveda še marsikaj, kar bi utegnilo šolarje zanimati; toda v enem dnevu si bodo še našteto komaj ogledali. Mimogrede se bodo njih oči zazrle v trgovske izložbe, zlasti pri Krisperju, odkoder jih bo težko naprej spraviti. Ni čuda, saj mlado srce po igračah bolj koprni in jih razum boljše umeva kakor kake zgodovinske znamenitosti ali umetniške izdelke.

3. Posetnica.

(Mavrič Dušan, Gorica.)

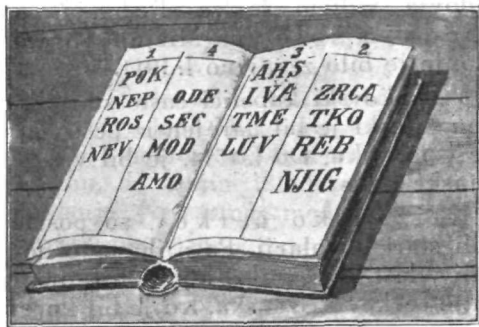
Lojze Sovecki

Kaj je ta Poljak po poklicu?

Rešilci in imena rešilcev — ki se sprejemajo le tekom 10 dni po izidu lista in se objavljajo le imena onih rešilcev, ki bodo rešili vse zagonetke — v prihodnji številki.

Uganke, skrivalice in drugo.

1. Knjiga.

»Nesrečni človek! Vse mi je zmešal!« se jezil tiskar nad vajencem. Vi pa popravite to zmešnjavo, če jo znate! Kaj povedo odlomki? Pazite na številke strani!

2. Čarobni kvadrat.

(Miroljub, Vižmarje.)

a	a	a	a	a	rokodelec
a	a	a	b	d	jed
d	g	m	n	n	filistejski malik
o	o	o	o	r	von
r	r	r	r	s	zdravnik

Od leve proti desni in od vrha navzdol iste besede.

Rešitev 3. štev.:

1. Ribe.

Ribe mačka bi lovila, ko bi nog si ne zmočila.

Ključ: Začni pri muhi (ri), nato pa vsak tretji zlog (kar kažejo tri ribe).

2. Koledar.

Pavel, Oskar, Simeon, Neža Praška, Edvard, Marija Kleofova, Afra, Janez Krstnik, Timotej, Evstahij, Narcis, Avrelij, Silvester.

Posnemajte nas!

3. Križaljka.

p	a	v		p	o	d		v	a	l
e		o	č	e		o	s	a		o
s	o	l		k	o	l		s	a	k
	k				d					v
s	o	m		m	a	k		č	e	p
e		e	v	a		a	r	a		e
l	u	č		j	a	d		s	o	d
	r				l					k
g	a	d		l	a	s		d	a	r
a		o	j	e		a	n	a		i
j	o	b		v	i	d		n	o	s